

Za milosni dar na skutu.
Tezijem darom zamićene
Seljanima nijesu vile
Po spilami zavedene
Svoje celove tad kratile.
Srne koža tad jedine
Za pokriti dosta bijaše
Dvoje drago; kroz planine
Postelju im trava dāše.
Hlad i sjenu, sveg zeleno
Dohranjaše borje svudi;
Ni božice zabranjeno
Gole nazrijet bi ol naudi.
Ideoska tad pastira
Prazne u dvore, bez čekati
Da ga slijedi tko il' tira,
Ovan site ovce isprati.
Tad molitve kē se slove
Kod ognjišta, umoljahu
Sve božice i bogove,
Kijem uvjetna sela bijahu.
Uvjetnijeh nu sad gora
Opustilo jest svetište,
O kriposti nije zboru,
Zlato samo već svak ište.
Zlato vjernost s' svijeta izgoni,
Za zlato se pravda izdaje,
Zlato slijedu svi zakoni,
Bez zakona stida nije.
Ražareni pozor skaza
Bezakonje Brena ohola,

Kad po njemu bi poraza
Kraljevine Pitija Apola.
Od lovorne sa planine
Od Parnasa rastresena
Snijeg pedepsa opaćine
Galikanske vojske i Brena.
Zle zasjede, Polidore,
Cić tvog zlata tebi spravi,
U nevjerna svoje dvore
Ratni rođak kad se ustavi.
I ti ruke za resiti
Zlatnijem vezom, Eripila,
Sa svijem konjem propastiti
Vojna si u jad učinila.
Počujte me, jeda bio
Ja laživi kopun sada!
Sam je svoje razorio,
Cić obijesti Rim propada.
Ali istinu riječi moje
Navještuju, nu zaludu:
Jak Kasandra kada Troje
Proročaše udes hudu.
Ona sama da poraza
Frigije Parid biti imaše,
Zle privare sama skaza
Kē drveni konj krijaše.
Ocu i puku bit mogahu
U har riči kē ona slovi.
Vaj, koliko svijesne bijahu,
Svjedočiše pak bogovi.

IZ ŽIVOTA HELENSKIH SVETIŠTA

„NAMJEŠTALJKE” U OLIMPIJI

*„Olimpijska se pobjeda ne postiže novcem
već brzinom nogu i snagom tijela”
Natpis pred ulazom u stadion*

I stare su olimpijske igre, poput suvremenih, počinjale svečanom zakletvom, ali tada atlete nisu držali rukom zastavu i izgovarali svečane riječi, već su se okupljali u posebnom prostoru južnije od Altisa pred spomenikom Zeusa Horkija i tu su izgovarali zakletvu da se neće služiti lukavstvom i da će poštivati pravila natjecanja.

Treba istaći da su se u početku natjecatelji i pridržavali strogo tih obaveza, osobito dok su igre imale pretežno lokalni i religiozni karakter. Međutim, tokom vremena one su se pretvorile u veliku svegrčku priredbu. Olimpija je pomalo postajala svjetski sportski centar s kipovima pobjednika, kulturnim manifestacijama i različitim susretima. Ona je postala, kao i Delfi, sastajalište elite grčkog društva. Od tada pravilnost natjecanja počinje slabiti zbog ljudske sklonosti da se i nedopuštenim načinom dođe do slave i veličine. Već poslije peloponeskog rata olimpijske igre nagrizu profesionalizam i sve ono što prati tu pojavu. Do tada se ljubomorno čuvao princip da samo osobe koje ne žive od sporta mogu sudjelovati na natjecanjima. Od profesionalizma do namještanja rezultata natjecanja nije dalek put.

U vezi s ovim ne možemo a da ne opišemo opću atmosferu tih igara, jer i u njoj možemo naći korijene i razloge za velika uzbuđenja i sportske strasti koje su se pojavljivale na tim priredbama. Olimpijske su igre mnogo značile za Grke. One su bile jedinstvena priredba u njihovu životu po svemu što su tamo vidjeli i doživjeli. Mnogi s pravom smatraju da su one po veličanstvenosti, ljepoti i ambijentu bile iznad modernih olimpijskih igara i da su bile mnogo veći stimulans za natjecatelje i gledaoce. Svaki kut svetog gaja i njegove okoline otkrivao je Grku neki mit. Zato Pauzanija i kaže na jednom mjestu da pored mnogo divnih stvari i događaja u Grčkoj čovjeka obuzima najveće, upravo sveto uzbuđenje, kad prisustvuje eleuzinskim misterijima i olimpijskim igrama.

Tu pred očima mu je opjevana rijeka Alfej koja — pričaju — utječe u Jonsko more i na dnu mora teče, ne mješajući se s njim, te izlazi kao izvor Aretuza blizu Sirakuze. U Altisu, svetom dvorištu, Zeusov je hram i u njemu hrizelefantinska statua Zeusa, djelo Fidije, jedno od sedam svjetskih čuda. Tu su trijemovi, hramovi, riznice, luksusni hotel za odlične goste, vježbališta, stadion — sve obavijeno ugodnim sjenkama stoljetnih maslina i borova među kojima se, osim mladih atleta i znatiželjne publike, kreću sijedi i časni filozofi, daroviti književnici i glazbenici, koji začinjaju svojim nastupima ovu sportsku slavu. On je često bio očevidac i spontan

Bruereviću, dakako, naš jezik i stil nisu bili materinski, pa nalazimo u svim njegovim prepjevima mjestimičnih nezgrapnosti, bilo u morfologiji bilo u sintaksi. Uz to, Bruerević miješa naše dijalekte, što se može uočiti i u navedenim pjesmama.

Željko Puratić

provala patriotskih osjećanja, kao npr. onda kad se jednom Temistoklo pojavio u gledalištu, a sva publika je počela pljeskati i ukazivati na njega zaboravivši za trenutak na takmičare u stadionu. To su momenti koje jedan Helen nije nikada zaboravljao. Ta mješavina sportskog, estetskog i patriotskog davala je posebni čar ovim svečanostima. U blizini Zeusova hrama, na trobridnom stupu dolijeće s neba Peonijska Nika koja nosi ono za čim žude svi koji su došli ovdje prikazati svoju spretnost i snagu. Komu ona okruni glavu maslinovim vijencem, taj stječe mnogo veću popularnost nego bilo koja zvijezda modernog vremena. Taj u trijumfu ide kući praćen ponosom i klicanjem sugrađana, a stihovi pobjedničke pjesme jednog Pindara lete i brže od trijumfalne lađe preko morskih valova da rodnom gradu najave veliku radost i sreću. Pa, eventualno, pobjednička statua u Altisu, pričanja o pobjedniku na agori Sirakuze, Mileta ili — recimo — Ise, katkada otisak lika pobjednika na novcu: sve je to izazivalo silnu želju za pobjedom, a katkada i težnju da se u pomanjkanju snage i sposobnosti i nedozvoljenim sredstvima dođe do jedinstvene sreće i uspjeha.

Kad je mladi atleta došao u Altis, on je već tada s čuđenjem i strahom na istočnom timpanu Zeusova hrama čitao priču o natjecanju Enomaha i Pelopa koja je po Pindaru dala poticaj da se započne s ovim igrama. Jedan učeni Francuz je dobro primijetio da, gledajući istočni timpan, imamo utisak da slušamo prolog neke Eshilove tragedije. Taj tragični tok događaja posjetilac je slijedio u svojoj mašti i izvlačio iz priče prve moralne pouke. Na početku ovdje prividno dominiraju lukavstvo i nečasni poslovi. Niti su časne namjere tasta niti su časni postupci zeta prema Enomahu i Mirtilu. Ali svaki je i neškolovalan Grk dobro znao za tragičnu sudbinu i prokletstvo Pelopovih nasljednika tamo na drugom dijelu Peloponeza. Nepoštenje i zločin moraju biti kažnjeni od bogova i sudbine.

Neposrednija i očitija opomena natjecateljima da se pošteno bore bili su poznati *Zánes* („Zeusi“ u lokalnom narječju). I današnji turist, kad se kreće od Herina hrama prema ulazu u stadion, na lijevoj strani pred ulazom vidi niz kvadratnih baza na kojima su nekada stajali brončani kipovi Zeusa. Oni su izrađeni od novca što su ga morali kao globu uplatiti oni natjecatelji koji su se na ovaj ili onaj način ogriješili o pravila natjecanja. Na bazama su se nalazili i natpisi kao što je onaj upotrijebljen kao moto ovog članka.

Évo što nas Pauzanija izvještava o tome:

„Prvih šest kipova su postavljeni za vrijeme 98. olimpijade. Tada je Eupol iz Tesalije novcem podmitio Agetora Arkađanina i Pritanida iz Kizika, koji su došli natjecati se u šakanju, a osim ovih i Formiona iz Halikarnasa koji je prošle olimpijade bio pobjednik. Kažu da je to bio prvi prekršaj na igrama, i Elejani su novčano kaznili prvi put Eupola i one koji su primili darove od njega. Dva kipa su djelo Kleona Sikionjanina. Tko je napravio četiri slijedeća, ne znamo. Ako izuzmeš treći i četvrti kip, na ostalima možeš pročitati elegijske stihove. Prvi elegijski distih želi pokazati da se olimpijska pobjeda ne postiže novcem već brzinom nogu i snagom tijela. U

drugom se kaže da je kip podignut da se oda čast bogu, da se pokaže pobožnost Elejana i da se utjera strah natjecateljima koji krše propise. Peti sadrži ostale pohvale Elejanima, osobito za kažnjavanje šakača, a na preostalom je pouka svim Grcima da ti spomenici pokazuju da se ne smije nikakav novac davati za olimpijsku pobjedu.

Kažu da je poslije Eupola Atenjanin Kalip, koji se takmičio u petoboju, potkupio protivnike u vrijeme 112. olimpijade. Kad su Elejani odredili globu Kalipu i protivnicima, Atenjani su poslali Hiperida da nagovori Elejane da odustanu od kazne. Kad su Elejani odbili pomilovanje, Atenjani su se s takvim prezirom odnosili prema njima da nisu dali novac, premda su bili isključeni s olimpijskih svečanosti, sve dok im nije bog u Delfima rekao da im neće nijedno proroštvo kazati prije nego plate kaznu Elejanima. Kad su platili, izrađeno je Zeusu opet šest kipova. Na njima su zapisani elegijski stihovi ništa blaži od onih koji su se odnosili na kaznu Eupola. Prvi kaže da su kipovi postavljeni na temelju božjeg proroštva koje je odalo priznanje odluci Elejana o petoboju. Na drugom, a isto tako na trećem, hvali se Elejane zbog kazne određene za petoboj. Četvrti želi kazati da je natjecanje stvar vrline a ne novca. Peti natpis govori zbog čega su postavljeni kipovi, a šesti spominje odgovor proroštva koji je stigao Atenjanima iz Delfa.

Nadalje dva su kipa nastala od kazne određene rvačima. Kako su se zvali, to ne znam ni ja ni istraživači starih elejskih događaja. Ima natpisa i na tim kipovima. Jedan kaže da su Rođani olimpijskom Zeusu platili kaznu zbog prekršaja nekog rvača, drugi da je kip postavljen od kazne određene rvačima koji su primili darove...

Kasnije, u vrijeme 218. olimpijade kažnjeni su i drugi, a među njima i jedan šakač iz Aleksandrije. On se zvao Apolonije, a nadimak mu je bio Rantes. U Aleksandriji je naime uobičajeno imati nadimke. On je bio prvi Egipćanin kojeg su Elejani proglasili krivim. Nije označen krivim što bi bio dao nekome ili primio od nekoga novac, nego što je u natjecanjima nešto drugo skrivio. Nije došao u određeno vrijeme, i Elejanima nije ostalo ništa drugo nego da ga isključe iz natjecanja, držeći se propisa. Njegovo pravdanje da su ga na Kikladama zadržali nepovoljni vjetrovi pobio je kao lažno Heraklid, koji je i sam bio iz Aleksandrije, izjavivši da je on zakasnio zato jer je u Joniji sakupljao novac od učešća u tamošnjim natjecanjima. Tako su Elejani Apolonija i druge šakače, ako nisu došli u određeno vrijeme, isključili iz natjecanja, a Heraklidu su dodijelili vijenac iako se nije borio. Apolonije je taman stavio na sebe remenje za borbu i potrčavši napadao je Heraklida koji je već držao vijenac od masline i pobjegao prema helenskim sucima. Ova ludost je njemu (tj. Apoloniju) veliku štetu trebala donijeti.

Postoje i dva druga kipa izrađena u moje vrijeme. 226. olimpijade su otkrili da su se dva šakača, koji su se borili za istu pobjedu, međusobno dogovorili u pogledu dobiti. Zbog toga su kažnjeni. Od dva izrađena kipa Zeusa jedan stoji na lijevoj strani a drugi na desnoj strani ulaza u stadion. Jednom šakaču je ime Didas, a

onome što je dao novac Garapamon. Bili su iz istog, najnovijeg kotara u Egiptu, koji se zove Arsinojin.

Čudnovato je da i stranci tako malo poštuju boga u Olimpiji, te ili primaju ili daju darove pri natjecanju. Ali još je čudnije ako se to usudi učiniti netko od Elejana. Kaže se da se to usudio 192. olimpijade Elejanin Damonik. U borbi za vijenac sastavili su se rvači Poliktor, sin Damonika, i Sosandar iz Smirne, kojemu se i otac zvao Sosandar. Kaže se da je Damonik u prevelikoj želji da mu sin bude pobjednik dao novaca sinu Sosandrovu. Kad se to doznalo, helenski suci su udarili kaznu. Nisu kaznu odredili sinovima, već su svoju srdžbu usmjerili na očeve, jer su oni i učinili prekršaj. Od te kazne napravljeni su kipovi. Jedan je postavljen u elejskom gimnaziju, a drugi u Altisu pred trijemom koji se zove Šareni, jer se na zidovima nalaze stari crteži. Neki ga nazivaju i Trijem jeke. Kad čovjek poviče, jeka mu vraća glas sedam puta i više.

Kažu da se pankratist Serapion iz Aleksandrije na 201. olimpijadi toliko preplašio protivnika da je dan prije nego se imalo održati pankratijsko natjecanje pobjegao. Prema tradiciji on je jedini od samih Egipćana i ostalih ljudi kažnjen zbog plašljivosti.

To sam doznao o uzrocima postavljanja navedenih spomenika." (Pauzanija, *Opis Grčke*, knjiga V, gl. 21.)

Tako nam stari putopisac pokazuje da i u najsvetijim institucijama antičke Grčke nije sve bilo na idealnoj visini. On doduše ističe volju i napore svećeničkog kolegija i helenskih sudaca da primjene djelotvorne materijalne i moralne sankcije protiv onih koji krše propise i dobre običaje. U stvari isticanjem pojedinih negativnosti u grčkoj povijesti on samo nastavlja realnu i razumnu tradiciju većih i poznatijih pisaca kao Herodota, Tukidida, Plutarha i drugih, koji nisu skrivali tamne događaje iz povijesti i privatnog života antičkih Grka, vjerujući da istinita slika povijesti neće negativno djelovati na kasnija pokoljenja već će ih naprotiv napuniti stoljetnim dragocjenim životnim iskustvom.

Uroš Pasini

MILINDAPAÑHO

Razgovori ugodni kralja Milinde i Nagasene, buddhista

Milinda i Nāgasena su sugovornici u izvankanonskom¹ djelu pālijskog buddhizma nazvanom *Milindapañho* ili *Pitanja (kralja) Milinde*. Milinda je pālijski oblik za grčko-baktrijskog vladara Menandra iz 2. st. p. n.e.² On je jedini od mnoštva tih vladara koji je ostao sačuvan u indijskoj tradiciji, ne bez razloga. Milinda – Menandar doista zaslužuje da ga još i danas spomenemo. Njegov topli lik čovjeka koji žudi za znanjem, za novim spoznajama, lik neumorna tragatelja za istinom izranja iz dubine prošlosti, sačuvan u ovom pālijskom tekstu.

Milindapañho – djelo nepoznata autora – nastalo je u Indiji oko nove ere i izvorno je, čini se, bilo sastavljeno na sanskrtu ili nekom sjeverozapadnom prakrtu³. Već je vrlo rano na Cejlonu prevedeno na pāli⁴, jezik theravāde⁵; često ga citira Buddhaghosa⁶ iz 5. st., što znači da mu *Milindapañho* prethodi. Izvornik nije sačuvan, i o njemu ništa ne znamo. Prema kineskom prijevodu *Milindapañha* (317–420 n.e.) može se zaključiti da je original bio znatno kraći; prijevod sadržava samo prva tri poglavlja, od ukupnih sedam u pālijskom tekstu. Tom sudu možemo kao dokaz pridodati zaključnu rečenicu 3. poglavlja: „*Milindapañhānām pucchavissajjā samattā*.” (Završena su pitanja i odgovori na Milindine upite.)

Rhys Davids, poznati izučavatelj buddhizma i prevodilac *Milindapañha* na engleski, ocjenjuje to djelo kao jedini prozni tekst nastao u staroj Indiji koji bi po današnjim mjerilima odgovarao nekim umjetničkim kriterijima. To mišljenje mi se čini pretjeranim jer sasvim isključuje sanskrtsku proznu tradiciju⁷, umjetnički daleko značajniju od pālijske proze. Prozi pisanoj na pāliju, tekstovima theravāde, škole ortodoksnog buddhizma zvanog *hīnayāna*, ne može se poreći svaka umjetnička vrijednost; dapače, u njoj ima pravih bisera indijske književnosti⁸; međutim, treba naglasiti postojanje izrazito didaktičnog i apologetičnog elementa u toj književnosti. Važno stilsko obilježje te proze korištenje je postupaka iz usmene predaje iz koje je potekla. Njoj je svojstvena mnemotehnička metoda, koja se sastoji u stalnom ponavljanju riječi, fraza, u korištenju stalnih poredbi.

U vrijeme nastanka djela sjećanje na Menandra – Milindu bilo je zacijelo još živo. Jer kako bi inače jedan *Yavana* postao glavnim diskutantom u buddhističkoj književnosti. Ukoliko i nije bio buddhist, možemo makar pretpostaviti da je bio dobročinitelj *saṅghe*⁹, te da je štitio buddhističke misionare, što zaključujemo po epitetu kojim se naziva na svom kovanom novcu – *dhammaka*¹⁰ što je prakrtski ekvivalent za *dikaiois*. Još više nam govori citat iz *Divyāvadane*¹¹ koji se izgleda izravno odnosi na *śramane* u Milindinoj prijestolnici Sāgali, koja je bila njihovo pribježište pred progonima vladara Pušyamitre¹² iz dinastije Śuṅga. Pušyamitra, pristaša i propagator ortodoksnog brahmanizma dao je slijedeći proglas: